

Den Haag

Nota van Beantwoording zienswijzen

Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) Central Innovation District

22 april 2020

1. Inleiding

Van 29 april en met 10 juni 2019 heeft de notitie reikwijdte en detailniveau (NRD) Central Innovation District ter inzage gelegen. Een ieder kon een zienswijze indienen. Op de concept-NRD zijn in totaal 22 unieke zienswijzen binnengekomen en 2 adviezen van de gemeente Leidschendam-Voorburg en van de GGD Haaglanden. Ook is de Commissie voor de milieueffectrapportage (mer) gevraagd een advies te geven (link naar advies opnemen: <https://www.commissiemer.nl/adviezen/3403>). De zienswijzen zijn integraal opgenomen in de inspraakbundel 'Zienswijzen op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor project Central Innovation District. Deze bundel is in te zien via het Haags Informatie Centrum. De ontvangen zienswijzen zijn geregistreerd. Aan de indieners is een ontvangstbevestiging gezonden, met daarin een registratienummer. Met de opzoektafel van bijlage 1 van de bundel kan bij het ontvangen registratienummer het bijbehorende zienswijzenummer worden opgezocht.

De NRD was een belangrijke eerste stap in de mer-procedure. Eenieder kon zienswijzen indienen op de reikwijdte en het detailniveau van het milieuonderzoek. Ook heeft de gemeente de betrokken bestuursorganen en wettelijke adviseurs geraadpleegd en de Commissie voor de milieueffectrapportage om vrijwillig advies gevraagd. De zienswijzen en adviezen zijn in deze Nota van Antwoord beantwoord en zijn tevens gebruikt bij het opstellen van de Structuurvisie CID en wordt ook betrokken bij het opstellen van het bestemmingsplan Spoorzone HS. Zodra de Structuurvisie CID en het PlanMER gereed zijn, geeft het college van B&W deze stukken vrij voor zienswijzen. Gedurende een periode van zes weken liggen deze stukken ter inzage voor eenieder. Eenieder kan zienswijzen indienen op het ontwerp structuurvisie. De zienswijzen worden beantwoord en gebruikt om het MER waar nodig aan te vullen en de Structuurvisie CID aan te scherpen (zie ook hoofdstuk 1 van het MER). Het bestemmingsplan Spoorzone HS doorloopt een separaat proces. Ook tijdens dit proces is er mogelijkheid tot het indienen van zienswijzen. Tijdens dit proces wordt verder toegelicht hoe de ingediende zienswijzen betrekking hebbende op de Project-MER zijn verwerkt.

2. Leeswijzer

In deze Nota van Beantwoording zijn de zienswijzen en ontvangen adviezen op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau Central Innovation District van een reactie voorzien. Er is ook aangegeven of en hoe met de zienswijzen rekening is gehouden in het Milieueffectrapport. In hoofdstuk 3 is per thema een beantwoording gegeven. In hoofdstuk 4 is kort aangegeven hoe met de adviezen is omgegaan. In hoofdstuk 5 wordt het advies van de Commissie mer besproken.

3. Beantwoording zienswijzen

Omdat er door de indieners van de zienswijzen het merendeel dezelfde punten naar voren zijn gebracht is ervoor gekozen om per thema in een keer de aangedragen vragen en opmerkingen te beantwoorden.

Nr	Onderwerpen	Reactie
1	Indieners vragen naar de achtergronden van de plannen. Vragen die gesteld worden zijn: Waarom moet er woningbouw rondom de drie stations komen? Waarom deze omvang? Waarom is gekozen voor deze omvang van woningen in het CID en waarom niet meer de woningbouw spreiden over heel Den Haag?	De plannen bouwen voort op de door de gemeenteraad van Den Haag vastgestelde Agenda Ruimte voor de Stad (d.d. 14-09-2016, RIS 295016). De achtergrond hiervan is de groei van de stad ruimtelijk te faciliteren, omdat de bevolking van Den Haag richting 2040 nog fors doorgroeit. In Agenda Ruimte voor de Stad is de keuze om de groei van de stad nabij de stations te concentreren beschreven. De structuurvisie gaat verder in op de noodzaak voor verdichting en de gekozen aanpak dit te doen rondom de drie stations. Het is daarbij nadrukkelijk de ambitie van dit college om de verdichtingsopgave niet ten laste te laten komen van de gehele stad, maar te concentreren op plekken waar dit van meerwaarde is. Zo ook voor het realiseren van het toekomstige economische hart van Den Haag.
2	Indieners vinden het lastig de genoemde volumes aan programma te vertalen naar ruimtelijke impact. Zij maken zich zorgen of de genoemde aantallen woningen fysiek wel passen in het gebied. Verder geven de indieners aan dat zij behoefte hebben aan overzichtelijk kaartmateriaal en eenduidige tabellen.	De Agenda Ruimte voor de Stad en de verschillende gebiedsagenda's zijn als uitgangspunt genomen voor het te onderzoeken programma. Dit programma is verwerkt in de verschillende alternatieven. De uitgangspunten voor de alternatieven zijn weergegeven in hoofdstuk 6 van het planMER. In de PlanMER worden de milieukundige effecten, hieronder valt ook de ruimtelijke impact, onderzocht. In de uitwerking van de structuurvisie en de gebiedsagenda's wordt de ruimtelijke inpassing verder ingevuld. De gebiedsagenda's zijn -na vaststelling- in te zien op de website van de gemeente. Ook voor andere gebieden zullen nog uitwerkingen volgen. Dit is nader uitgewerkt in de structuurvisie CID.

		Tabellen opgenomen in de structuurvisie en PlanMER geven een globale verdeling van het programma over de deelgebieden.
3	Indieners geven aan te begrijpen dat er woningbouwbehoefte is en hebben geen weerstand tegen bouwen. Wel vragen zij zich af of de genoemde voorzieningen (waaronder scholen en gezondheidscentra) en groen inderdaad gerealiseerd gaan worden en of het fysiek allemaal wel past in het gebied. Indieners doen de suggestie om naast m2 woningbouw ook m2 groen en water op te nemen.	Als bijlage van de structuurvisie is een voorzieningenprogramma opgesteld. In dit programma zijn de voorzieningen bepaald conform voor het gebied passende normen. Belangrijk uitgangspunt binnen de structuurvisie is de vergroening en klimaatadaptatie. In de Gereedschapskist openbare ruimte CID zijn richtlijnen opgenomen voor aantallen m2 groen en water, dit biedt hiervoor houvast. Als streven zou 8m2 groen per huishouden als norm voldoende moeten zijn voor een duurzaam leefbaar gebied. Met het huidige groen zouden we hoogstens aan 4 m2 komen en dus is het nodig om extra buurtparken te realiseren, en bestaande verharding (bv parkeren) om te vormen te groen. Daarmee zou 6m2 per huishouden gehaald kunnen worden. De laatste 2 m2 zou als onderdeel van de bouwvlekken een opgave moeten zijn. Uiteraard kunnen alle groene maatregelen gecombineerd worden met klimaatadaptatie.
4	Waarom wordt er gekozen voor hoogbouw in het CID? Indieners geven aan dat hoogbouw achterhaald is vanwege de negatieve effecten (windhinder, bezonning) en omdat mensen er niet willen wonen.	Gezien de woningbouwopgave en de gewenste ontwikkeling van het CID is verdichting in de omgeving van hoogwaardige OV-knooppunten verkozen boven het verdichten in de gehele stad. Hoogbouw heeft een aantal mogelijke negatieve aspecten, zoals windhinder en bezonning, maar hiervoor zijn maatregelen mogelijk om deze zoveel mogelijk te beperken, zoals ook in de nota Eyeline-Skyline worden beschreven. Hoogbouw is daarmee zeker niet achterhaald. In hoogstedelijke omgevingen is hoogbouw juist erg gewild, het zorgt voor licht en lucht in de appartementen, reuring op straat en een goed draagvlak voor de voorzieningen en het OV. Hoogbouw is noodzakelijk om de gewenste doelstellingen met betrekking tot duurzame stedelijke ontwikkeling, economische activiteit en bereikbaarheid te behalen. In de Nota Haagse Hoogbouw Eyeline Skyline zijn uitgangspunten vastgesteld met het oog op een zorgvuldige inpassing van hoogbouw.

5	Indieners geven aan dat uit de NRD niet duidelijk is waar de plannen die nu in uitvoer zijn bij horen. Geeft het MER er effecten van, horen ze dus bij het plan? Of horen deze plannen bij de zogenoemde referentiesituatie?	Plannen waarvoor vergunningen al verleend waren, Planuitwerkingskader of Nota van Uitgangspunten zijn vastgesteld zijn als autonoom meegenomen. In het MER komt dit in het hoofdstuk 5.2.1 aan de orde. Dit is de referentiesituatie.
6	Indieners vragen om een toelichting op de rollen en taken en bevoegdheden van de gemeente versus de projectontwikkelaar SoZa-gebouw.	De gemeente stelt kaders en randvoorwaarden op. Binnen die kaders kunnen particuliere initiatiefnemers hun plannen uitwerken en draagt daar de verantwoordelijkheid voor. De gemeente heeft als publiekrechtelijk orgaan de taak plannen te toetsen aan wet en regelgeving en aan haar eigen beleid.
7	Voor een deel van de indieners is het niet duidelijk hoe de diverse plannen en nota's van het CID en de deelgebieden samenhangen. Indieners geven aan dat niet overal dezelfde omvang bouwprogramma en bouwhoogte worden genoemd.	In de structuurvisie en de MER wordt de samenhang geduid. Er worden naast een globaal programma, verdeeld over de deelgebieden, geen specifieke uitspraken op locatie-niveau gedaan. Dit geldt ook voor bouwhoogtes. Het programma zoals opgenomen in de structuurvisie is indicatief van karakter en kan bij uitwerking in deelgebieden nader worden ingevuld. In het algemeen geldt dat Planuitwerkingskaders (PUK's) en Nota van Uitgangspunten (NvU's) een uitwerking zijn van – het op dat moment - bestaand beleid.
8	Indieners vragen om de samenhang van de 3 gebieden met het tussengebied & van het CID met de omliggende wijken duidelijk te maken. Ook vragen indieners zich af waar Rivierenbuurt Noord bij hoort (Policy Campus?). Is rekening gehouden met de plannen om prostitutie te verplaatsen naar het CID?	De samenhang van de gebieden wordt beantwoord in het hoofdstuk visie in de structuurvisie. De structuurvisie gaat in op de hoofdlijnen van het gebied en laat zien hoe het CID verbonden is met de stad en regio, maar ook het verband tussen de 3 stations. Het onderzoek van de mogelijke verplaatsing van de prostitutiezone naar het CID loopt nog. De structuurvisie maakt een eventuele verplaatsing niet onmogelijk.
9	Indieners willen een toelichting op de manier waarop de Binckhorst in de NRD is opgenomen. Waarom is alleen het noord-westen opgenomen inde NRD? Indieners vragen zich daarnaast af of in de Binckhorst niet een deel van de woningbouwopgave CID gerealiseerd kan worden.	In de PlanMER is noord-Binckhorst meegenomen in het onderzoek om rekening te houden met een eventuele uitbreiding van het programma in dit gebied. De Binckhorst is echter geen onderdeel van de structuurvisie omdat voor de Binckhorst een omgevingsplan recent is vastgesteld. De woningbouwopgave is op stedelijk, regionaal en landelijk niveau groter dan in het CID geprogrammeerd worden. Ook in de andere prioritaire gebieden krijgt de woningbouwopgave gestalte.

10	Indieners vragen naar een verduidelijking van de alternatieven. Waarom is gekozen voor de bouwprogramma's? Waarom is er niet met lagere dichtheden gerekend? Waarom zijn er alternatieven voor mobiliteit? Kan er niet beter voor een mobiliteitstrategie gekozen worden?	In het planMER zijn alternatieven opgenomen die zich richten op de twee dominante keuzes in het gebied namelijk de omvang van het bouwprogramma en de mobiliteitsstrategie. In het planMER wordt in het hoofdstuk 6 – Alternatieven uitgebreid ingegaan op de samenstelling en inhoud van de alternatieven. Hierbij opgemerkt dat het planMER het detailniveau van de structuurvisie volgt, en dus bandbreedtes onderzoekt op een globaal niveau. De omvang van het bouwprogramma is gebaseerd op de ambities van de gemeente voor het CID zoals deze beschreven zijn in de Agenda Ruimte voor de Stad (RIS 295016). Zie ook het antwoord bij punt 1. In de omvang van het bouwprogramma in het planMER zit ook het programma van de drie prioritaire deelgebieden, waarvoor het college de gebiedsagenda's heeft vastgesteld. De beoogde verdichting in het CID zorgt ervoor dat er meer vervoersbewegingen ontstaan, van mensen (inwoners, werknemers en bezoekers) en goederen (geen productie, wel gebruiksgoederen). Dit kan de bereikbaarheid en leefbaarheid van het CID onder druk zetten. In het planMER zijn daarom verschillende strategieën en maatregelen onderzocht om deze negatieve effecten te voorkomen en het CID te verbeteren. Door in het planMER inzicht te geven in de effecten van de verschillende strategieën en maatregelen, kan de gemeente na afweging van de voor- en nadelen een zorgvuldig besluit nemen over de te volgen mobiliteitsstrategie in de Structuurvisie CID.
11	Hoe gaat de gemeente de ambities ten aanzien van schone en gezonde mobiliteit verwezenlijken, hoe kan gedrag worden beïnvloed? En is er een fallback scenario voor parkeerdruk en verkeersdruk als autoluw mislukt?	In het MER onderzoek wordt niet gevarieerd op beïnvloeding van gedrag, maar wordt uitgegaan van generieke trendmatige verandering van emissies. In de structuurvisie wordt uitgebreid ingegaan op de benodigde maatregelen voor de mobiliteitstransitie. De PlanMER doet een aanzet tot een Monitoringsplan voor het CID. Hierin kunnen mitigerende maatregelen worden opgenomen. In geval onverwachtse effecten optreden kan er hierdoor bijgestuurd worden. Een specifieke 'fallback' scenario voor

		parkeerdruk en verkeerdruk is geen onderdeel van de in de planMER onderzochte alternatieven of onderdeel van de structuurvisie.
12	Indieners vragen naar de beoogde fasering, hoe wordt het bouwprogramma in de tijd gerealiseerd? Indieners vragen daarbij om per deelgebied effectenstudies (indien nodig een project-MER) uit te voeren.	Voor de prioritaire gebieden rondom de stations zijn inmiddels al gebiedsagenda's vastgesteld. Bij uitwerking in deelgebieden wordt indien nodig een Project-MER opgesteld. Tijdens de vergunningaanvraag moet een indiener aantonen wat de effecten zijn. De gemeente heeft de publiekrechtelijke taak dit te toetsen.
13	Diverse indieners vragen om inzicht in de effecten van de aanlegfase (bouw- en sloopfase).	Tijdens de ontwikkeling van het CID vinden gedurende een langere tijd op grote schaal sloop- en bouwwerkzaamheden plaats. Deze werkzaamheden kunnen (tijdelijke) effecten veroorzaken die de leefbaarheid voor de huidige bewoners en gebruikers van het gebied onder druk kan zetten. Het MER gaat in (hoofdstuk 4.1.4 – effecten) op verwachte, grote knelpunten in de leefbaarheid in termen van (cumulatieve) hinder. Deze effecten zijn in dit stadium van de planvorming nog niet in detail te voorspellen. Wel is duidelijk dat dit veel aandacht vraagt bij de uitwerking en onderlinge afstemming van plannen. Tijdens de vergunningaanvraag moet een indiener onderzoeken wat de effecten zijn, ook in de aanlegfase.
14	Veel indieners vragen om de effecten van hoogbouw (windhinder, bezonning) nadrukkelijk te onderzoeken in het MER.	In het MER is in hoofdstuk 4.1.5 ingegaan op windhinder en bezonning. In het planMER is bewust nog niet in detail gekeken naar de effecten van deze twee onderwerpen. Door het ontbreken van inzicht in de stedenbouwkundige configuratie van bouwvolumes is voor het milieueffecten onderzoek geen onderscheidende effecten te verwachten. Het is wel een belangrijk aandachtspunt voor de uitwerking van plannen. O.a. de hoogbouwvisie nota Eyeline Skyline stelt hiervoor eisen en/of randvoorwaarden. In uitwerking van concrete plannen in de deelgebieden zijn maatregelen nodig om deze risico's van windhinder en bezonning te verkleinen. Tijdens de vergunningaanvraag moet een indiener onderzoeken wat de effecten zijn, ook die van windhinder en bezonning.
15	Indieners geven diverse suggesties voor het beleidskader, de huidige situatie, het onderzoeksgebied en te onderzoeken aspecten/effecten.	In het MER wordt in de afzonderlijke deelrapporten ingegaan op het beleidskader. Deelrapport Energietransitie en circulariteit gaat bijvoorbeeld in op het beleidskader en vertaling naar beoordelingskader voor het MER. Circulair bouwen is een belangrijk aandachtspunt voor de vervolguutwerking. Zie ook planMER Hoofdstuk 9. De huidige

		situatie met betrekking tot de diversiteit van de verschillende gebieden wordt in de structuurvisie beschreven in hoofdstuk 3 gebiedsbeschrijving. In het MER wordt in hoofdstuk 7 bij de referentiesituatie ingegaan op de gebieden. Voor het deelgebied Laan van NOI wordt een LER opgesteld als pilot (RIS RIS303058). Voor de structuurvisie is geen LER opgesteld. In het MER wordt in het hoofdstuk 5, Afbeelding 5.1 ingegaan op het onderzoeksgebied. In het MER wordt in het hoofdstuk 5.3 ingegaan op de onderzochte aspecten. In de deelrapporten worden aspecten in meer detail toegelicht. Criteria die genoemd zijn door indieners zijn meegenomen voor zover ze onderscheidend zijn in deze fase van het planproces. Criteria die gaan over de uitvoerbaarheid zijn niet meegenomen.
16	Indieners verzoeken om duidelijke participatie. Zij zijn van mening dat er nu vooral informatie wordt verstrekt en dat deze ook niet in alle gevallen tijdig genoeg is. Er wordt verzocht om meer en laagdrempelige interactie van de gemeente met de huidige bewoners.	De gemeente hanteert voor participatie de uitgangspunten vastgesteld in de Inspraak- en participatieverordening Den Haag 2012. Voor het CID gebied is de verordening uitgewerkt in het communicatie- en participatieplan CID (RIS 303004), vastgesteld door het college van Burgemeester en Wethouders. In lijn met de wettelijke voorschriften wordt voor de structuurvisie CID het participatieniveau 'raadplegen' gehanteerd. Voor de verdere uitwerking van de structuurvisie wordt - onder andere in overleg met verschillende wijkvertegenwoordigers en aanwezige wijkberaden – gewerkt aan het opzetten van een participatie structuur, waardoor laagdrempelige interactie mogelijk moet worden. Er worden per deelgebied participatiepanels opgericht. Bewoners, ondernemers en andere stakeholders kunnen via deze panels op structurele en laagdrempelige wijze participeren op de toekomstige uit te werken plannen. Dit kunnen o.a. plannen zijn op het gebied van nieuwe gebiedsagenda's, stedenbouwkundige kaders (PUK's, NvU's), mobiliteitstransitie, inrichtingsplannen voor de openbare ruimte, uitwerking voorzieningenprogramma.
17	Indieners vragen naar de positie van en de (sociale) effecten op huidige bewoners en aangrenzende	Zowel huidige bewoners als toekomstige bewoners zijn voor de gemeente relevant. De ontwikkeling van het CID biedt kansen voor alle bewoners van Den Haag door de ontwikkeling van economische sectoren, nieuwe woonmilieus en een aantrekkelijk

	wijken en buurgemeenten door de forse toename van inwoners.	verblijfsgebied met hoogstedelijke voorzieningen. In het milieueffecten onderzoek worden enkele specifieke onderwerpen onderzocht. De Notitie Reikwijdte en Detailniveau is opgesteld om aan te geven welke onderwerpen onderzocht worden. Van deze specifieke onderwerpen worden de effecten ook onderzocht voor de huidige bewoners, daarnaast is in het onderliggend onderzoek ook gekeken naar aangrenzende wijken en buurgemeenten. De uitkomsten hiervan zijn opgenomen in het planMER.
18	Diverse indieners vragen hoe zij kunnen meedenken over de 'gereedchapskist'.	De gereedchapskist geeft inrichtingsprincipes weer, rekening houdend met de CID-gedachte (bovengronds) en de verschillende eisen te stellen aan de ondergrond. Dit document krijgt verdere uitwerking en blijft in bewerking. Voor de inrichting van de openbare ruimte worden participatie trajecten gestart waar de wijk wordt gevraagd mee te denken en bij te dragen. Hier is ruimte voor co-creatie. Ervaringen opgedaan in de praktijk, o.a. met de genoemde participatie, kunnen leiden tot aanpassingen en/of aanvullingen in de Gereedchapskist Openbare Ruimte.

4. Adviezen

Advies gemeente Leidschendam-Voorburg

- De gemeente Leidschendam-Voorburg hecht waarde aan een goede participatie en communicatie. En wijst op haar structuurvisie en het gemeentelijke verkeers- en vervoersplan.
- Mobiliteit : de gemeente ziet als aandachtspunt de afstemming tussen abstracte plannen en de concrete projecten alsmede de mobiliteitstransitie.
- Onderzoeksgebied ruimer: ook Voorburg Noord, West, Zwartlaan-prins Bernhardlaan – Park 't Loo, gehele Binckhorst niet alleen noordelijke gedeelte
- Pleit voor een Project MER voor de Laan van NOI
- Geeft een aantal aandachtspunten bij de te onderzoeken aspecten

Deze adviezen zijn meegenomen bij het opstellen van het MER (aspecten, zie ook nr 15 in de voorgaande tabel) voor zover mogelijk.

Het onderzoeksgebied is in het algemeen niet verruimd met de aangegeven gebieden. Ten grondslag hieraan is dat de belangrijkste milieueffecten binnen de gehanteerde onderzoeksgrenzen optreden. Voor een aantal effectstudies zoals verkeer of Natura 2000 (stikstof) is wel een ruimer onderzoeksgebied gehanteerd.

Een aantal adviezen (milieueffecten Laan van NOI) zullen worden meegenomen bij de uitwerking van de structuurvisie. Er wordt rekening gehouden met de milieueffecten op het schaalniveau van het project bij de indiening van de vergunningsaanvraag of bestemmingsplan.

5. Advies Commissie m.e.r.

Op 18 juli 2019 heeft de Commissie m.e.r. een advies gegeven over reikwijdte en detailniveau van het op te stellen MER Central Innovation District.

Link naar het advies: <https://www.commissiemer.nl/docs/mer/p34/p3403/a3403rd.pdf>

De adviezen van de Commissie zijn samengevat:

- A. Een uitwerking van de alternatieven voor het CID gebied, met naast een concrete invulling van het bouwprogramma en de mobiliteitsstrategie, ook aandacht hoe de openbare ruimte ingevuld wordt en welke maatregelen in verband met klimaatverandering genomen worden (gelet op de beschikbare ruimte).
- B. Een uitwerking op dezelfde manier van deze alternatieven per deelgebied. Op die manier wordt ook per deelgebied duidelijk wat het optimale programma zou zijn en hoe zich dat verhoudt tot het optimale programma voor het hele CID.
- C. Een verkenning van mogelijke oplossingen voor duurzame energieopwekking naast de onderzochte alternatieven.
- D. Een onderbouwing dat door het plan geen nadelige effecten optreden op Natura 2000-gebied vanwege een toename van stikstofdepositie.
- E. De aanpak voor het monitoren van milieueffecten en het behalen van ambities, zodat de samenhang van het totale gebied in beeld blijft en de ontwikkeling eventueel bijgestuurd kan worden.
- F. Een voor een breed publiek toegankelijke, zelfstandig leesbare samenvatting die een goede afspiegeling is van het MER.

Deze adviezen zijn in het MER als volgt verwerkt:

- A. *Een uitwerking van de alternatieven voor het CID gebied hoe de openbare ruimte ingevuld wordt en welke maatregelen in verband met klimaatverandering genomen worden (gelet op de beschikbare ruimte).*

Dit wordt niet meegenomen in de PlanMER, maar in de gereedschapskist Openbare Ruimte. In deze gereedschapskist wordt veel aandacht besteed aan een herordening van de ondergrond. Deze herordening gecombineerd met een inrichting van de openbare ruimte waar de auto niet meer voorop staat leidt tot ruimte voor een klimaatadaptieve inrichting.

- B. *Een uitwerking op dezelfde manier van deze alternatieven per deelgebied. Op die manier wordt ook per deelgebied duidelijk wat het optimale programma zou zijn en hoe zich dat verhoudt tot het optimale programma voor het hele CID.*

Er is gekozen geen deeluitwerkingen binnen de structuurvisie te maken. Het gebied is omvangrijk qua oppervlakte en voor wat betreft eigenschappen van de deelgebieden van elkaar verschillend. Per deelgebied moeten deze uitwerkingen nog volgen. In het planMER zijn alternatieven opgenomen die zich richten op de twee dominante keuzes in het gebied namelijk de omvang van het bouwprogramma en de mobiliteitsstrategie. In het planMER wordt in het hoofdstuk 6 – Alternatieven uitgebreid ingegaan op de samenstelling en inhoud van de alternatieven. Hierbij opgemerkt dat het planMER het detailniveau van de structuurvisie volgt, en dus bandbreedtes onderzoekt op een globaal niveau.

De omvang van het bouwprogramma is gebaseerd op de ambities van de gemeente voor het CID. Zoals deze vorm gegeven zijn met de Agenda Ruimte voor de Stad (RIS 295016). Zie ook het antwoord bij punt 1. In de omvang van het bouwprogramma in het planMER zit ook het programma van de drie prioritaire deelgebieden, waarvoor het college de gebiedsagenda's heeft vastgesteld.

De beoogde verdichting in het CID zorgt ervoor dat er meer vervoersbewegingen ontstaan, van mensen (inwoners, werknemers en bezoekers) en goederen (geen productie, wel gebruiksgoederen). Dit kan de bereikbaarheid en leefbaarheid van het CID onder druk zetten. In het planMER zijn daarom verschillende strategieën en maatregelen onderzocht om deze negatieve effecten te voorkomen en het CID te verbeteren.

Door in het planMER inzicht te geven in de effecten van de verschillende strategieën en maatregelen, kan de gemeente na afweging van de voor- en nadelen een zorgvuldig besluit nemen over de te volgen mobiliteitsstrategie in de Structuurvisie CID.

C. Een verkenning van mogelijke oplossingen voor duurzame energieopwekking naast de onderzochte alternatieven.

MER: energievraag groot – ruimte beperkt -> wat zijn de mogelijkheden voor duurzame energieopwekking en hoe passen deze in de alternatieven (advies 3.2.2. – energie)?

Er zijn geen alternatieven toegevoegd op energietransitie. Binnen de gemeente is het energietransitieteam bezig met het onderzoeken en het voorstellen van maatregelen voor de verschillende gebieden binnen de gemeente Den Haag. Ook voor het CID worden bepaalde maatregelen voorgesteld. In de structuurvisie is o.a. de paragraaf 4.4 deels gewijd aan energietransitie, daarnaast verwijzen wij ook naar afbeelding 4.9 en paragraaf 5.2.4. Voor de bestaande bouw wordt gebruik gemaakt van het bestaande stadsverwarmingsnet. Het CID is aangewezen als een groene energiewijk, hiervoor wordt in 2020 een energieplan opgesteld.

D. Een onderbouwing dat door het plan geen nadelige effecten optreden op Natura 2000-gebied vanwege een toename van stikstofdepositie.

In het MER is in paragraaf 7.3.3. gekeken naar de effecten op Natura 2000-gebieden door een toename van stikstofdepositie. Indicatieve berekeningen laten zien dat maatregelen nodig zijn om de effecten van stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden te mitigeren of compenseren. De mobiliteitstransitie zoals onderzocht in alternatieven 2A/2B/3A/3B biedt mogelijkheden om de stikstofdepositie te verminderen, maar leidt door verschuivingen in verkeersstromen alsnog tot knelpunten. Daarmee vormt stikstofdepositie een risico voor de uitvoerbaarheid van het CID en de daarin opgenomen projecten. Dit is een belangrijk aandachtspunt bij de uitwerking van de plannen.

E. De aanpak voor het monitoren van milieueffecten en het behalen van ambities, zodat de samenhang van het totale gebied in beeld blijft en de ontwikkeling eventueel bijgestuurd kan worden (zie ook advies 5.1).

In het MER is een opzet voor een monitoringsprogramma opgenomen.

F. Een voor een breed publiek toegankelijke, zelfstandig leesbare samenvatting die een goede afspiegeling is van het MER.

In het MER is een samenvatting opgenomen.

Past de structuurvisie binnen de bandbreedte van de onderzochte alternatieven in het MER (advies 3.1 – eerste paragraaf)?

In de structuurvisie is een woningbouwprogramma van ca 20.000 woningen opgenomen. Dit valt binnen de in het MER onderzochte bandbreedte van alternatieven van 18.500 – 24.500 woningen.

Unieke zienswijzen	Gelijkkluidende zienswijzen
1	1, 3, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 18,19, 22, 23, 25, 26, 30, 31, 32, 33, 43, 46, 49, 51, 53, 54, 57, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71e, 73, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86
2	2, 89
4	4, 61, 90
5	
7	7, 17, 24, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 44, 55, 56, 58, 72
9	
13	
16	
20	
27	
28	
29	
41	
46	
47	
48	
59	
71	
77	
87	
91	
92	

nummer tabel	zienswijzen
1	algemene reactie
2	1, 2, 7, 47, 92

3	1, 4, 7, 9, 27, 28, 29, 41, 47
4	7, 8, 41, 59
5	1, 2, 41
6	41, 71, 92
7	1, 2, 3, 16, 20, 28, 29
8	1, 7, 29, 47
9	7, 41, 47
10	2, 4, 7, 27, 28
11	1, 5, 25, 28, 71
12	1, 2, 41, 92
13	91, 92
14	1, 5, 9, 13, 27, 29, 41, 71, 77
15	3, 4, 7, 9, 20, 27, 29, 48, 55, 77, 91, 92
16	28, 29, 41, 47, 48, 71, 77, 91
17	2, 3, 7, 59
18	2, 4, 5, 7, 41